

ԳՐԱԿԱՆ

«ԽԼՉԻ ԶԱՆԱԳԱՐ»

Այսպես է կոչվում Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի անցյալ տարի անգլերենով գրված աղոթքների և խոկումների շարքը, որը 1997 թ. Ավագ Օսթրաթի նախօրեին իտալերեն թարգմանությամբ նախ լույս տեսավ Հոռմում, ապա այս տարի, Ավագ Օսթրաթի նախաշեմին, Մեծի Պահոց խորհրդական օրերին, հայերեն թարգմանությամբ վերահրատարակվեց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի տպարանում:

Այս գործի վերնագիրը և գրության շարժառիթն ունեն իրենց նախապատմությունը, որը կապվում է Հոռմեական Կաթողիկե եկեղեցում Ավագ Ուրբաթ օրը կատարվող համանուն ծիսական արարողության հետ: 14 հանգրվաններից կազմված այս ծեսի ընթացքում, ավետարանական համապատասխան 14 ընթերցումներով, կայանից կայան է տարվում Հիսուսի խաչափայտը խորհրդանշող մի խաչ, որը վերականգնանցում է Ռիշատակը Հիսուսի կյանքի վերջին դրվագների՝ Գեթսեմանիի պարտեզի աղոթքից մինչև խաչելություն և գերեզման դրվելը:

Աշխարհի բոլոր Կաթողիկե եկեղեցիներում ամեն տարի, Ավագ Ուրբաթ տեղի ունեցող այս արարողությունը Հոռմում, Կաթողիկե եկեղեցու Քահանայապետի նախագահությամբ, կատարվում է հուշակալոր Կոլիզեի՝ անտիկ աշխարհի ամենամեծ ամֆիթատրոնի շուրջ, այնտեղ, ուր առաջին քրիստոնյաները, զազանների առջև նետվելով, չարչարակից դարձան իրենց Տիրոջը և ցորենի հատիկների նման աղացվելով զազանների երախներում, արյան նահատակությամբ վկայեցին իրենց հավատի ճշմարտացիությունը:

Պապի նախագահությամբ կատարվելիս, այս արարողությունն ուղեկցվում է նաև խոկումներով՝ հոգևոր մտածումներով և աղոթքներով, որոնք վերջին շրջանում գրում են Կաթողիկե եկեղեցու ճանաչված դեմքերը: Մի քանի տարի առաջ, առաջին անգամ, այս խոկումներն ու աղոթքները, Պապի խնդրանքով, պատրաստվեցին Կոստանդնուպոլսի Տիեզերական Պատրիարք Բարդուղիմեոս Ա-ի կողմից: Անցյալ տարի, ի մշան եղբայրական սիրո, վերստին Պապի խնդրանքով, դրանք պատրաստվեցին Գարեգին Ա Վեհափառ Հայրապետի կողմից, որոնք Հոռմ տարավ Մայր Աթոռի դիվանապետ գերազնորն Տ. Ներսես արքեպիսկոպոս Պողոսյանը:

Ինչպես արդեն ասացինք, Վեհափառն այս խոկումներն ու աղոթքները գրել էր

անգլերեն, որոնց իտալերեն թարգմանությունը 14 կայաններում մեկ առ մեկ ընթերցեց Հոռմի Հովհաննես-Պողոս Բ Պապը: Արարողությունն ուղիղ եթերով հեռարձակվեց ողջ աշխարհում, և այն դիտեցին միլիոնավոր մարդիկ: Սակայն, ինչպես գրում է այս աղոթքները անգլերենից թարգմանած և հայերեն հրատարակության առաջաբանի հեղինակ հոգեշնորհ Տ. Միքայել Մ. Վրդ. Աբապահյանը, «Մեր հայրենաքանակ ժողովուրդը, ցավոք, մեծ չափով անմասն և անհաղորդակից մնաց նման կարևոր դեպքից և վեհափառ Հայրապետի կրոնաշունչ խոկումներից ու աղոթքներից»:

Այս մտահոգությամբ էլ մենք ձեռնամուխ եղանք պատրաստված գրքույկի թարգմանությանը և այն դնում ենք մեր հավատավոր ժողովրդի առջև՝ որպես կրոնական գրականության մի սքանչելի նմուշ և արձակ բանաստեղծության մի գեղեցիկ օրինակ»:

Քանի որ այս գործերը գրվել են՝ արտասանվելու հիշյալ արարողության ժամանակ, վերջինիս 14 կայանների հետևությամբ, գիրքն ունի 14 բաժիններ, որոնցից յուրաքանչյուրում գետեղված է մաս տվյալ բաժնի ավետարանական հատվածին վերաբերող մեկ գունավոր մանրանկար: Վերջիններս տպագրվել են մաս գրքի՝ Հոռմում կատարված հրատարակությունում: Բաժիններից յուրաքանչյուրն էլ իր հերթին ունի հետևյալ կառուցվածքը. մախ բերվում է տվյալ կայանը ներկայացնող ավետարանական հատվածը, որին հաջորդում է վերջինիս մփրված հոգևոր մտածումն ու խորհրդածությունը՝ խոկումը, որն էլ իր հերթին ունի եռամաս կառուցվածք:

Սկզբում բնութագրվում են այն մեղքն ու մարդկային թուլությունները, որոնք հիշվում են ավետարանական տվյալ պատումում, ապա ներկայացվում են աղոթման մեթոդային անդրադարձումները, ու խոկումն ավարտվում է ասվածի հոգևոր ընդհանրացում-խորհրդածությամբ: Վերջինիս հաջորդում է աղոթքը, ուր թողություն, ուժ և զորություն է հայցվում՝ քավելու և հեռու մնալու այն մեղքերից, որոնք հիշվում են տվյալ բաժնում:

Գիրքն սկսվում է Հովհաննես-Պողոս Բ Պապի բացման աղոթքով, որում հավատացյալներին ծանուցում է, թե խաչի ճանապարհին

Այս տարի մեր քայլերն առաջնորդվելու են
մեզ համար պատրաստված խոկմամբ
մեր սիրեցյալ եղբոր՝ Գարեգին Ա
Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի:
Եկեք այժմ մեր ճամփորդությունն
սկսենք իր խոսքերով:

Վեհափառ Հայրապետը բացման աղոթքում ասում է, թե «Բարի Ուրբաթ» է կոչվում այս օրը արևմտյան ծիսական ավանդույթում և «Ավագ Ուրբաթ»՝ հայկականում: Նույնն են ոչ միայն Ուրբաթը և Ուրբաթի խորհուրդը, այլև Ավագն ու Բարին: Ուրբաթի մեջ Բարին մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսն է, Նա, Ով իր սերն արտահայտեց

տառապանքով, մվաստացմամբ, կտտանքներով,
ծաղրով, խարազանվելով, խաչելությամբ,
մահվամբ և թաղմամբ:

Ավագն էլ այս Ուրբաթի մեջ դարձյալ մեր Տեր Հիսուս Բրիստոսն է՝

Ով մեզ առաջնորդում է մեր
փրկագործության ճանապարհով՝
մեզ հրավիրելով հետևելու
փրկագործության իր աստվածադիր ճանապարհին:

Վեհափառ Հայրապետը Եկեղեցիների ծիսական սովանդության ինքնօրինակության պահպանության և արդի աշխարհում առ Բրիստոս ունեցած սիրով քրիստոնյաների հոգևոր միության գաղափարը խտացնում է հետևյալ տողերում.

Այսօր, ևս մեկ անգամ և շատ տարբեր ձևով,
մենք աղոթում ենք միասին, և մենք
մոտաժում ենք միասին:
Այդ միասնականությունը
ճշմարտացիության ու ամբողջականության
մի հատուկ երանգ է հաղորդում մեր աղոթքին:

Այս ցույց միտքն է շեշտվում և Պապի պատասխան աղոթքում.

Տերդ խաչի,
միացրու մեր սրտերն ու մտքերը
և դրանք միացրու Քո սրտին ու մտքին,
մինչ մենք քայլում ենք միասին ձեռք ձեռքի տված՝
հետևելով դեպի խաչն ուղղված
Քո քնթացքի ուղևորներին:

«Խաչի ճանապարհի» առաջին կայանը Գեթսեմանիում Հիսուսի առանձնացան է, երբ մարդկության Փրկիչը, դիմելով իր երկնավոր Հորը, ասաց. «Այս քաժակը ինձնից հեռացրո՛ւ, քայքայի թե ինչպես ես եմ կամենում, այլ՝ ինչպես դո՛ւ ես կամենում» (Մարկ. ԺԴ 36):

Գարեգին Վեհափառն այս պահը անվանում է

Հիսուսի կյանքի ամենատկար և սակայն
ամենագորեղ ժամը...

Մահից երկնչում են բոլորը և ամենուր՝ թե՛ հիվանդության մահճում, թե՛ պատերազմի դաշտում և թե՛ դատական ատյանում՝ իրենց համոզմունքներն ու գաղափարները պաշտպանելիս: Վեհափառը շեշտում է, որ Հիսուս ճշմարտապես և կատարելապես մարդ լինելով, ապրեց մարդկային այդ պահը, որին, սակայն, հաղթեց մարդկանց հանդեպ տաժած իր փրկչական սիրով:

Խոկմանը հաջորդող աղոթքում ցույց այս մտածումներն աղոթական ձևի մեջ ուղղվում են Հիսուսին, թե ինչպես ինքը դիմեց իր Երկնավոր Հորը, այնպես էլ մենք ենք դիմում իրեն, որ մեր մեջ զորացնի իր ունեցած հավատն ու սերը:

Մատնությունը և ձեռքակալությանը նվիրված երկրորդ կայանում ասվում է, որ մատնությունը սիրո պատասխանն էր՝ ատելությանը, և թե մատնությունը դավաճանությունն է՝ ծնված թշնամանքից, որը «հաճախ պարուրված է...

բարեկամության հանդերձների մեջ» և աղոթքում հայցում է, որ մաքրվենք թշնամանքի ու դավաճանության փշերից, և մեր հոգիները չսողոսկեն հուղաների սուվերենները:

Երրորդ կայանը՝ «Հիսուս լքվում է յուրալիմներից», նվիրված է Մարկոսի Ավետարանի այն հատվածին (Մրկ. ԺԴ 27, 50), որում պատմվում է, թե մատուռային գիշերը աշակերտները ինչպես մեռակ թողեցին Ուսուցչին: Խոկման սկզբում Հիսուսի այսպես մեռակ մնալն է շեշտվում հետևյալ տողերում.

Իր աշակերտներն իր ընտանիքը եղան,
սակայն իրեն մեռակ թողեցին
Իր տառապանքի ժամին:

Այնուհետև ներկայացնում է արդի աշխարհն իր հարափոփոխ ընթացքով և ուրիշով, որի մեջ միայնակ են զգում իրենց մարդիկ տնանկներից մինչև աշխարհի հզորները: Մենք մեր Տիրոջը լքելով՝ մեզ միայնակ թողեցինք

Եվ սակայն լքվածը
չլքեց մեզ,
չի լքելու մեզ:
Եկեք դառնանք դեպի Նա:

Երրորդ կայանի Տիրոջն ուղղված աղոթքում այս պատճառով խնդրում է, որ ընդունի մեզ, որովհետև

Քեզանից մեր փախուստը
մեզ մոտեցրել է դժոխքին:

Չորրորդ կայանը Հիսուսի դատապարտվելն է հրեական ատյանում, որը Գարեգին Վեհափառը բնորոշում է իբրև «գործի վերածված ատելություն», վերջինս էլ՝ համեմատելով մթության հետ, որը մեզ շրջապատում է այն ժամանակ, երբ «մենք հեռանում» ենք «Աշխարհի լուսից»:

Հաջորդ՝ Պետրոսի ուրանալուն նվիրված դրվագում մեկ անգամ ևս շեշտվում է վախի թողած ազդեցությունը՝ թե որքան դժվար է հետևել Հիսուսի «Մի՛ վախեցեք նրանցից, որ մարմինն են սպանում» (Մտթ. Ժ 28) խոսքերին, և թե ուրացումից հետո վերստին առ Հիսուս կարող ենք դառնալ միայն առաքյալի նման լալով, այսինքն՝ զղջմամբ:

«Հիսուս դատվում է Պիղատոսի կողմից» վեցերորդ կայանում ստեղծագործաբար զարգացնելով մեր շարականագիրների հնօրյա գրական ավանդները, Վեհափառ Տերը գրում է.

Արարիչը դատվում է արարածների կողմից:

Հաջորդ՝ յոթերորդ՝ «Հիսուս դատապարտվում է մահվան» կայանի մեխը քանի որ Մարկոսի Ավետարանի (ԺԵ 12-15) հատվածի «Խաչը հանիր նրան» խոսքերն են, ասում է, որ այսօր մեր գործած մեղքերով մենք կրկնում ենք այդ նույն բառերը:

8-րդ կայանը վերնագրված է «Հիսուս ծանակվում և թագադրվում է փշե պսակով», իսկ 9-րդը՝ «Հիսուս աշակցություն է գտնում Սիմեոն կյուրենացուց»:

«Հիսուս իր արքայությունն է խոստանում բարի ավագակին» 10-րդ դրվագում Հիսուսի հետ խաչվող երկու ավագակներից մեկի «Հիշի՛ր ինձ, Տեր, երբ գաս Քո թագավորությամբ» (Ղուկ. ԻԳ 42) խոսքերի հետևողությամբ խոկումն ավարտվում է հետևյալ խոսքերով.

Եկեք միանանք այս հանցագործին և
միասնաբար ասենք՝
«Հիսուս, հիշիր մեզ»:

11-րդ կայանը՝ «Հիսուս խաչի վրա, մայրը և աշակերտը», որի ընթերցվածում (Հովհ. ԺԹ 25-27) պատմվում է, թե ինչպես խաչված Հիսուս Տիրամորը հանձնում է իր սիրելի աշակերտի խնամքին, Գարեգին Վեհափառը նվիրել է մայրության խորհրդին ու գաղափարին: Ինչպես աղոթքի սկզբում է ասում.

Տեր Հիսուս, Որդին Սուրբ Կույս Մարիամի,
Քո սուրբ մոր քարեխոսությամբ
մեր սրտերում անարատ պահիր սերը
համդեպ մեր մայրերի:

Վերջին երեք կայաններն էլ համապատասխանաբար նվիրված են Հիսուսի՝ խաչի վրա հոգին ավանդելուն, խաչից իջեցվելուն և գերեզման դրվելուն:

Եվ աչսպես, ողջ Խաչի ճանապարհին, Գեթսեմանիից մինչև գերեզմանի այրը, կայան առ կայան ընթերցողի ուղեկիցներն են Քրիստոսի սերը և մարդկային մեղքը՝ երկուսն էլ իրենց ալլազան դրսևորումներով շարունակ հարաբերվելով յուրաքանչյուր կայանը ներկայացնող ավետարանական պատումի արտահայտած հոգևոր խորհրդի հետ: Գարեգին Ա Վեհափառ Հայրապետի այս խոկումներն ու աղոթքները, մշտապես հարաբերվելով հանդերձ մերօրյա նյութականացող աշխարհըմբռնման և ընկալումների հետ և ուղղված լինելով այսօրվա մարդուն, միաժամանակ գրված են Ավետարանի համապատասխան հատվածների միջնադարյան կանոնական մեկնությունների հոգևոր վերիմաստավորումների հետևողությամբ, ստեղծագործական առումով էլ ներառելով նաև նախորդ դարերի հոգևոր բանաստեղծության տարբեր ժանրերի՝ շարական, աղոթք, գանձ ու ներբողյան, առանձին տողերը և ընդհանրապես բնորոշ ավանդները:

Այս առումով հատկանշական է 14-րդ կայանը: Հիսուսի թե՛ Ծննդյանը և թե՛ մահվանը նվիրված շարականներում հոգևոր խորհուրդը առավել ուժգին կերպով շեշտվել է պատկերային հակադրությամբ, թե՛ Տիրամայրը իր մեջ կրեց անկրեկիին: Նա, Ում երկիրն ու երկինքը չէին կարող պարփակել, խանձարուրում պատկեց: Նույն կերպ գերեզման դրվելու պարագայում ընդգծվում է այն միտքը, թե Նա, Ով բնակվում է վերին և անմատույց լուսի մեջ գերեզմանի խավարային գոտը դրվեց, և կամ անպարագրելի լուսը գերեզմանի մեջ, պարագրվեց, ամփոփվեց: Խոսքը կառուցելով այս հակադրության վրա և շարականային մեկ հատված ներառելով 14-րդ կայանի խոկումի մեջ, Գարեգին Վեհափառն այնուհետև ասում է, որ մարդիկ կարող են գերեզմանվել, սակայն

Հավատքը, հույսը, սերը,
գաղափարները, տեսիլքները,

արժեքները հավիտենական...

Գերեզմաններ չունեն:

Վեհափառը ցանկանում է, որ գերեզմանը դառնա այն տեղը, ուր թաղվում են մեր մեղքերը, իսկ Հիսուս ամփոփվի մեր սրտում և այնտեղից Հարություն առնի, վերահառնի մեր մեջ: Այսպիսով, «խաչի ճանապարհը» իր վերջին հանգրվանն ու փարոսը ունենալով Հարության խորհուրդն ու լույսը, ավարտվում է հիշյալ աղոթք-մաղթանքով

Թող մեր մեղքերը թաղվեն գերեզմանում,

Թող քո ներողամտությունը մեզ տա

ճաշակը հավիտենական կյանքի,

որպեսզի մենք կարողանանք ողջունել

հարությունը քո՝

սրբված սրտերով ու մտքերով,

և Քեզ գոհություն և փառք ընծայենք

հավիտյանս հավիտենից: Ամեն:

ՎԱՐԴԱՆ ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ